

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Тетяна ТАТАРОВА (*Kuiv*)

В науковій статті проаналізовано теоретико-правові підходи до дослідження природи та сутності фінансового контролю. Визначено предмет державного фінансового контролю. Досліджено проблеми у сфері організації фінансового контролю, зокрема ефективності правового регулювання норм чинного законодавства та необхідності створення єдиної організаційно-правової системи органів фінансового контролю.

Ключові слова: контроль, фінансовий контроль, принципи контролю, предмет фінансового контролю.

В научной статье рассмотрены теоретико-правовые подходы к исследованию сущности финансового контроля. Определен предмет государственного финансового контроля. Исследованы проблемы в сфере организации финансового контроля, в частности эффективности правового регулирования норм действующего законодательства и необходимости создания единой организационно-правовой системы органов финансового контроля.

Ключевые слова: контроль, финансовый контроль, принципы контроля, предмет финансового контроля.

In the scientific article theoretical and legal approaches to the research of the essence of financial control are considered. The subject of the state financial control is defined. Certain problems in the sphere of the organization of financial control, in particular, efficiency of legal regulation of the norms of operating of the legislative branch and the need of creation of the universal organizational and legal system of the bodies of financial control are investigated.

Key words: control, financial control, principles of financial control, article of financial control.

Постановка проблеми. Ефективність функцій держави залежить насамперед від ступеня розвитку самої державної влади і доцільності її політики, від рівня культури та цивілізованості суспільства та від того, яка галузь суспільних відносин регулюється державою та за яких обставин. Ефективне здійснення фіскальної функції держави передбачає попередження, виявлення і припинення фінансових правопорушень, а також функціонування системи державного фінансового контролю.

Багато аспектів ведення підприємницької діяльності врегульовано державою, а отже, є предметом моніторингу та контролю з боку державних органів, а головна мета проведення контрольної діяльності держави полягає у забезпеченні дотримання діючих правових норм, правил і вимог. Механізм акумуляції фінансових ресурсів поряд з організацією цього процесу неможливий без дієвого та ефективного інституту фінансового контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері розвитку системи, власне, державного фінансового контролю в Україні проводили багато вітчизняних науковців та практиків. Так, Л. Воронова розглядає загальні питання організації системи державного фінансового контролю. В працях В. Гулько розглянуті проблемні питання вдосконалення концепцій державного фінансового контролю. І. Басанцов, Г. Дмитренко, Л. Кінащук розглядали питання підвищення дієвості системи контролю, визначили його роль, методи застосування в контексті забезпечення ефективності державного управління.

Мета статті полягає в аналізі існуючих теоретико-правові підходи до дослідження природи та сутності фінансового контролю та сформулювати власне визначення фінансового контролю та визначити його предмет.

Виклад основного матеріалу. Контроль – невід’ємний елемент управлінської діяльності, фактор підвищення її ефективності і подальшого вдосконалення. Саме слово “контроль” має латинські корені, адже, як відомо з історії, ще за часів Августа Октавіана у всіх провінціях Стародавнього Риму було створено фінансові установи, до компетенції яких належав контроль щодо своєчасності надходження податків, оцінка і визначення податкових внесків общин. В українську мову слово «контроль» прийшло з німецької мови „kontrolle” (XVIII ст.) або безпосередньо з французької мови „controle”, що в перекладі означає „список” [10, с.314].

В науковій та практичній діяльності термін „контроль” є досить часто вживаним, проте існуючі в науці підходи свідчать переважно про особливості розгляду даного феномена через призму інтересів представників різних наукових напрямків - філософських, управлінських,

політичних, правових тощо. Контроль може розглядатися як один із елементів здійснення державного управління, як специфічна правова форма, як метод чи принцип діяльності державних органів, яка має свої функції, а саме функції коректування, соціальної превенції та право охорони [11, с. 110–115].

Поняття „контроль” пов'язане з усіма сферами людської діяльності і тому розглядається в механізмі управління як багатоланкова, багаторівнева система. Контроль – це процес, за допомогою якого визначається правильність прийнятих рішень, забезпечується досягнення поставлених цілей та завдань. Процес контролю складається з установки стандартів, виміри фактично досягнутих результатів і проведення коректувань в тому випадку, якщо досягнуті результати істотно відрізняються від встановлених стандартів [7, с. 255].

Фінансовий контроль органічно пов'язаний з контрольною функцією фінансів, призначення якої в тому, щоб створити економічні умови для здійснення контролю за розподілом централізованих та децентралізованих грошових фондів з метою забезпечення фінансових потреб відповідних суб'єктів. М. Белуха визначає контроль як „завершальну стадію процесу управління, серцевиною якої є механізм зворотного зв'язку” [1, с.3]. За визначенням Є. Калюги, під фінансовим контролем розуміють спостереження, визначення та виявлення фактичного становища фінансових показників діяльності порівняно із заданими [3].

А. Юхимчук наводить вдале, на нашу думку, визначення фінансового контролю, під яким розуміє сукупність форм, методів, прийомів здійснення ревізій і перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, об'єднань, організацій, установ; законності операцій з формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів, збереження власності; правильності та своєчасності виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, державними позабюджетними фондами; постановки бухгалтерського обліку й достовірності звітності [13].

Відповідно до ст. 1 Лімської декларації керівних принципів контролю, прийнятої IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів у 1977 році, організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими коштами, оскільки таке управління передбачає відповідальність перед суспільством. Контроль – не самоціль, а невід'ємна частина системи регулювання, метою якої є виявлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість прийняти коригуючі заходи, в окремих випадках, притягнути винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну збиток або здійснити заходи щодо запобігання або зменшення таких порушень в майбутньому.

На нашу думку, контроль слід розглядати, по-перше, як заключну стадію процесу управління, основою якої є механізм зворотного зв'язку, а по-друге, як невід'ємну складову процесу прийняття та реалізації управлінських рішень, що підпорядкований цілям і завданням процесу управління.

На думку Е.О. Вознесенського, фінансовий контроль – це діяльність державних і громадських органів, яка полягає у перевірці обґрунтованості процесів формування й використання централізованих і децентралізованих коштів [2, с. 55]. М.С. Малєїн розглядає фінансовий контроль як діяльність фінансових, кредитних і господарських органів (організацій), що регулюється нормами права, спрямована на забезпечення фінансової, бюджетної, податкової, кредитної, розрахункової і касової дисциплін у процесі виконання планів і полягає у перевірці законності, обґрунтованості і раціональності грошових витрат [6, с. 103]. Н.І. Хімічева вважає, що “фінансовий контроль – це контроль за законністю дій в галузі утворення, розподілу і використання грошових фондів держави і суб'єктів місцевого самоврядування з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни в цілому та окремих регіонів” [12, с. 123]

Як один із видів фінансової діяльності держави щодо перевірки застосування

встановлених законодавством методів контрольної діяльності, законності і раціональності дій суб'єктів господарювання в процесі створення, розподілу і використання грошових фондів держави визнає контроль Л.А. Савченко [9, с. 40–41].

Фінансовий контроль можна розглядати у двох аспектах: 1) як чітко регламентовану діяльність спеціальних контролюючих органів за дотриманням фінансового законодавства та фінансової дисципліни всіх економічних суб'єктів; 2) як невід'ємний елемент управління фінансами та грошовими потоками для забезпечення доцільності та ефективності фінансових операцій [14, с. 23].

Слід зазначити, що предметом державного фінансового контролю є власне фінансово-господарська та розпорядча діяльність підконтрольних об'єктів у частині формування, володіння, використання та відчуження коштів та інших активів, що належать або мають належати державі, у тому числі за зобов'язаннями по податках, обов'язкових платежах і відрахуваннях до бюджету та позабюджетних фондів.

Необхідно підкреслити, що незважаючи на значну кількість нормативно-правових документів в галузі державного фінансового контролю, в даний час в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, що узагальнює структуру, суб'єкти та об'єкти державного фінансового контролю, що спричиняє ряд протиріч та суперечностей в правовому полі регулювання державного фінансового контролю.

На нашу думку, фінансовий контроль передбачає наявність зворотних зв'язків, що виражаються в активному впливі контролю на раціональне використання фінансових ресурсів, в усуненні перешкод оптимальному функціонуванню усіх ланок фінансової системи.

На неефективність правового регулювання норм чинного законодавства та у зв'язку з цим необхідність створення єдиної організаційно-правової системи органів фінансового контролю та нормативного її забезпечення вказують у своїй праці Ю. Г. Клещенко та М. М. Савченко [4, с. 5].

Висновки. Таким чином, у сфері організації фінансового контролю можна виділити такі групи проблем:

- проблеми, пов'язані із недостатністю нормативно-правової бази, що регламентує здійснення фінансового контролю, а саме: відсутність законодавчої визначеності повноважень контролюючих органів, дублювання повноважень, невизначеність кола об'єктів фінансового контролю, відсутність алгоритму та порядку реагування на виявлені порушення як суб'єктів, так і об'єктів контролю, невисока оперативність прийняття нормативно-правових актів, що регулюють діяльність із здійсненню фінансового контролю, «відірваність» стратегічного фінансового контролю від поточного;

- проблеми, пов'язані із недоліками у роботі контролюючих органів, зокрема: недостатність заходів по виконанню доходної частини бюджету, відсутність належного контролю за ефективним використанням державних фінансових коштів, порушення чинного законодавства самими контролюючим органами, функціональна відокремленість органів фінансового контролю.

Таким чином, фінансовий контроль охоплює усі сфери суспільного життя і спрямований на підвищення економічного стимулювання, раціональне та ефективне використання фінансових ресурсів, зменшення невиробничих витрат і витрат, припинення фактів безгосподарності і марнотратства.

Враховуючи вищевикладене, можна визначити фінансовий контроль як одну із функцій державного управління, яка пов'язана із здійснення фінансової діяльності держави в особі уповноважених державних органів, основна мета якої полягає у перевірці законності і економічної доцільності дій при акумулюванні, розподілі і використанні публічних грошових фондів”.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Белуха Н. Т. Теория финансово-хозяйственного контроля. — Киев: Выща школа, 1990. - 278 с.
2. Вознесенский Э. Ф. Финансовый контроль в СССР / Э. Ф. Вознесенский. — М.: Юридическая литература, 1973. — 134 с.
3. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль в системі управління. — К.: Ніка-Центр, 2002. — 360 с.
4. Клещенко, Ю. Г., Савченко, М. М. Финансовый контроль как один из факторов обеспечения финансовой безопасности / Ю. Г. Клещенко, М. М. Савченко // Финансовое право. — 2009. — № 5. — С. 12 – 15.
5. Лімська Декларація керівних принципів контролю, прийнята IX Конгресом Міжнародної організації вищих контрольних органів (INTOSAI) у 1977 році [Електронний ресурс]. — Режим доступу :http://zakon.rada.gov.ua/cgiin/laws/main.cgi?nreg=604_001&test=sGbzMcZ6s5yaY
6. Малейн Н. С. Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль / Н. С. Малейн. — М.: Наука, 1964. — 152 с.
7. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. — М.: Дело, 1999. — 800 с. Интернет ресурс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://knigolub.net/wp-content/uploads/2011/03/Mescon.pdf>
8. Ручкина Г. Ф. Теоретические основы финансово-правового регулирования предпринимательской деятельности в Российской Федерации / Г. Ф. Ручкина. — М., 2004. — 416 с.
9. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: Монографія / Л. А. Савченко. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. — 407 с.
10. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : [в 4 т.] / пер. с нем. О.Н. Трубачёвым. — М.: Прогресс, 1964. — Т. 4. — 1973. — 855 с. (с доп.)
11. Финансовый контроль: Учеб. пособие / Е. Ю. Грачева, Г. П. Толстопятенко, Е. А. Рыжкова. — М.: Издательский дом «Камерон», 2004. — 272 с.
12. Химичева Н. И. Финансовое право / Н. И. Химичева. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2004. — 749 с.
13. Юхимчук А. Система фінансового контролю – з глибин історії до нинішніх днів / А. Юхимчук // Трибуна. — 1999. — № 1–2. — С. 29–30.
14. Эриашвили Н.Д. Финансовое право: Учебник для вузов / Н. Д. Эриашвили. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. — 606 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Татарова Тетяна Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань.

УДК 342.511.1(497.1)

СТАНОВЛЕННЯ СЕРБЬСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ ПІСЛЯ БЕРЛІНСЬКОГО КОНГРЕСУ 1878 р.

Світлана ЧЕРНІК (Кропивницький)

У статті здійснено аналіз Берлінського трактату 1878 р., який закріпив за Сербією статус незалежної держави. Це дало можливість сербському народу розбудувати власну державність. Визначено стратегічний напрям розвитку Сербського князівства та фактори, що впливали на цей процес.

Ключові слова: Сербія, Берлінський трактат, Османська імперія, державність, модернізація, задруга.

В статье осуществлен анализ Берлинского трактата 1878 г., который закрепил за Сербией статус независимого государства. Это позволило сербскому народу строить свою государственность. Определено стратегическое направление развития Сербского княжества и факторы, которые влияли на этот процесс.

Ключевые слова: Сербия, Берлинский трактат, Османская империя, государственность, модернизация, задруга.

In the article the analysis of the Berlin treatise of 1878, which assigned the status of the independent state to Serbia, is carried out. This document established the new Serbian border which caused ambiguous reaction in the Serbian society. Though, in comparison with other Balkan states, territorial acquisitions of the Serbian principality were rather considerable. It was established that to the conclusion of new contracts in the state, no changes in already existing commercial contracts should be brought. In the received territory Serbia acted as an assignee of Turkey under the power of which it was earlier. Additional commercial treaties with Austria-Hungary threatened preservation of sovereignty of Serbia and promoted establishment of economic dependence on other state.

Obtaining independence by Serbia and recognition it on the international scene gave an opportunity to the Serbian people to develop own statehood. The Serbian monarch Milan Obrenovich, trying to take the worthy place among monarchs of Western Europe, began the process of introduction of the western European institutions in the state mechanism of Serbia – modernization. However, his desire encountered resistance of the traditional Serbian society which did not understand the need of these changes, which were offered